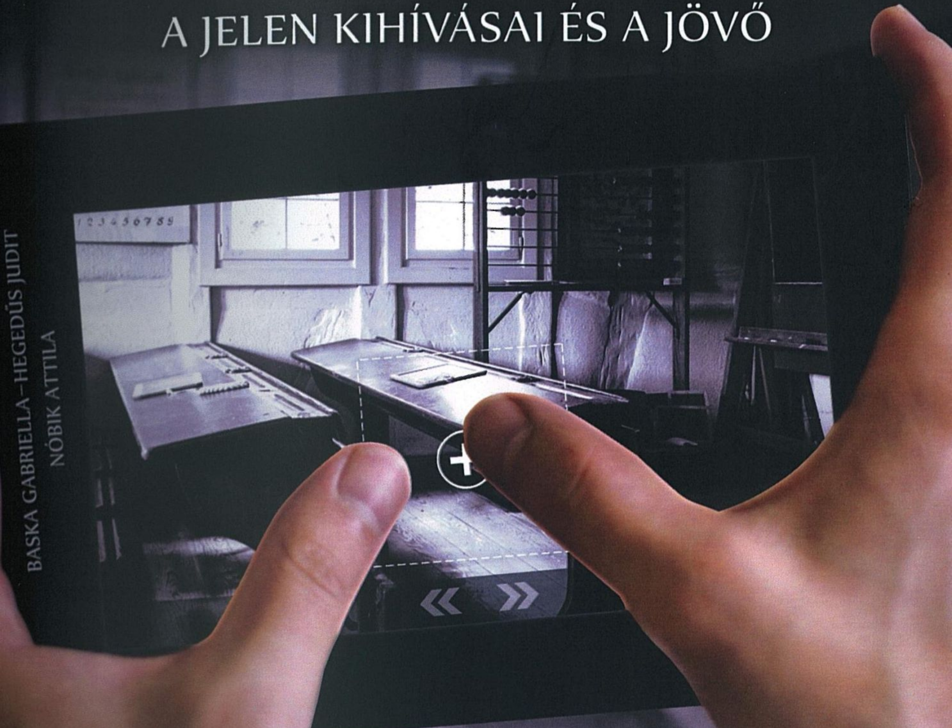
ELTE Pedagógiai
és Pszichológiai Kar

A neveléstörténet változó arcai

A múlt értékei, a jelen kihívásai és a jövő

Baska Gabriella–Hegedűs Judit
Nóbik Attila

ELTE Eötvös Kiadó
Eötvös Loránd Tudományegyetem

Szerkesztette
Baska Gabriella – Hegedűs Judit – Nóbik Attila

A neveléstörténet változó arcai

A múlt értékei, a jelen kihívásai és a jövő

ELTE Eötvös Kiadó
Budapest • 2013

A kötet megjelenését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 – Önálló lépések a tudomány területén projekt támogatta.

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projektek az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósulnak meg.

Kéri Katalin, Vörös Katalin, Méreg Martin írásai a TÁMOP-4.2.2./B-10/1-2010-0029 Tudományos képzés műhelyeinek támogatása a Pécsi Tudományegyetemen című projekt keretében készültek.

Szerkesztette: Baska Gabriella – Hegedűs Judit – Nóbik Attila
Lektorálta: Mikonya György

ISBN 978-963-312-168-9

ELTE EÖTVÖS KIADÓ www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar dékánja
Felelős szerkesztő: Pál Dániel Levente

Borító: Csele Kmotrik Ildikó
Tördelőszerkesztő: Heliox Film Kft.
Nyomda: Multiszolg Bt.

TARTALOM

BEMUTATKOZNAK A PTE BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR „OKTATÁS ÉS TÁRSADALOM" NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA HALLGATÓI

BEMUTATKOZIK AZ SZTE BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA TÖRTÉNETI PEDAGÓGIA, NEVELÉSTÖRTÉNET PROGRAMJÁNAK HALLGATÓJA

BASKA GABRIELLA – HEGEDŰS JUDIT – KÉRI KATALIN – NÓBIK ATTILA

A NEVELÉSTÖRTÉNET HELYZETE A PEDAGÓGIA ÉS TANÁR SZAKOS KÉPZÉSBEN

A NEVELÉSTÖRTÉNET HELYZETE A PEDAGÓGIA ÉS A TANÁR SZAKOS KÉPZÉSBEN A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

Az előzmények

A mai PTE jogelőd intézményében, a Janus Pannonius Tudományegyetemen 1983–1989 között kísérleti jelleggel ötéves képzési idejű, egyetemi szintű tanárképzés indult. Ez a képzés az általános és a középiskolai tanári pályára is felkészítette a hallgatókat. Az akkori tanárképzés keretei között szerepelt szintetizáló tárgyként, a képzés utolsó évében a *Neveléstörténet és összehasonlító pedagógia,* heti 3 × 45 perces tárgyként, és gyakorlati jeggyel zárult. A tantárgy során a neveléstörténet kifejezetten *diakrón* szemlélettel került bemutatásra, és a kurzus a 18–20. századra fókuszált. Hangsúlyos volt mindvégig az elsődleges forrásokra alapozott korszakbemutatás, valamint a tanári bevezető előadás mellett a hallgatói öntevékenység, a referátumok. A tantárgy felelőse ebben az időszakban Komlósi Sándor volt, és rajta kívül Szekeres János, Várnagy Elemér és Bartha Árpád is oktattak a kurzuson. Pedagógia szakon, levelező képzési rendben az 1980-as években a *Neveléstörténet* két féléves tárgy volt.

A JPTE tanárképzési programjában az 1990-es évtized elején csupán egy történeti típusú kurzus szerepelt, a *Neveléstörténet.* Eleinte mindössze heti 45 perces, aláírással záruló szeminárium volt, az évtized közepére azonban heti kétórás, gyakorlati jeggyel záruló tárgy lett. A tantárgy az évtized végére hangsúlyozottan a *diakrón* és a *szinkrón* szemlélet együttes érvényesítésére alapozódott. (A tárgy oktatói: az évtized közepéig Sándor László, Szekeres János, Bartha Árpád, Várnagy Elemér és Kéri Katalin, 1995–96-tól pedig mellettük V. Molnár László, 1997-től Géczi János voltak.) 1995-ben V. Molnár László vezetésével megalakult a *neveléstörténeti munkacsoport*, ennek koordinálását később Kéri Katalin vette át.

A 2000-ben végrehajtott egyetemi integráció nyomán jött létre a Pécsi Tudományegyetem, ezen belül a tanárképzést kézben tartó intézet, a HUFTI maradt önálló, rektor-közvetlen egység. Ebben az időszakban a *Nevelés- és művelődéstörténet* a tanárképzés alapozó tárgya volt, heti 2 × 45 percben. Speciálkollégiumként is több, a neveléstörténettel kapcsolatos tárgy közül válogathattak a tanárjelöltek, ezek egy része az országban kizárólag Pécsett került meghirdetésre. Ilyenek voltak például az alábbi, heti egyórás és gyakorlati jeggyel záruló kurzusok: *Gyermekkortörténet*; *A lánynevelés története*; *Európán kívüli népek neveléstörténete*; *Bevezetés az iszlám neveléstörténetébe* stb. Pedagógia szakon (a Bologna-rendszerű képzésre történt átállás időszakáig) a hallgatók öt féléven át tanulták a következő neveléstörténeti tárgyakat: *Bevezetés a neveléstörténeti kutatásokba*; *Diakrón neveléstörténet I–II.*; *Szinkrón neveléstörténet* (e négy tárgy önálló neveléstörténeti szigorlattal zárult); valamint az *Európán kívüli népek neveléstörténete* című, kötelező speciálkollégium szerepelt a képzésükben.

A PTE-n 2004 áprilisában jött létre az önálló Neveléstudományi Intézet, mely azóta a Bölcsészettudományi Kar része. Ennek egyik tanszéke lett a ma is működő Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék. (Vezetője azóta folyamatosan, 2016-ig újraválasztva Kéri Katalin, e tanulmány írásakor a tanszék munkatársai még Takács Zsuzsanna Mária és Nagy Adrienn.) Ennek a tanszéknek a kompetenciakörébe tartozik a különböző, történeti és komparatív tárgyak tanítása, kutatása és fejlesztése.

Nevelés- és művelődéstörténet a pedagógiában és a bolognai típusú tanárképzésben

A pedagógia BA szakon több féléven keresztül találkoznak a hallgatók neveléstörténeti tárgyakkal. (Elsőként a *Neveléstörténeti források*, majd a *Nevelés- és művelődéstörténet I–II.* című, 2, illetve 3-3 kredites tárgyak szerepelnek a tantervben, továbbá a *Pedagógiai kutatásmódszertan* című, két féléves tárgy is tartalmaz történeti kutatásokra felkészítő kurzus-elemeket.) Ez fontos előképzettséget jelent számukra, ha tanulmányaikat később pedagógiatanár MA vagy neveléstudomány MA szakosként, illetve tantervfejlesztő tanár MA szakon folytatják.

A bolognai típusú pécsi tanárképzésben a neveléstörténet megőrizte jelentőségét. A BA-s hallgatók számára a 10 kredites, a tanári MA-ra előkészítő tárgyak sávjában szerepel a *Bevezetés a nevelés történetébe* című tárgy, amely a neveléstörténeti és forrástani ismereteket megalapozó, heti 2 órás, 2 kredites kurzus. A hallgatói elégedettséget mérő kérdőívek szerint ebben a sávban ez az egyik legnépszerűbb tárgy, melynek kapcsán a diákok többnyire azt emelik ki, hogy a szemléletformáló hatása jelentős.

A tanári MA-s hallgatók számára jelenleg Pécsett a *Nevelés- és művelődéstörténet* című tárgy szerepel a képzésben, ami szinkrón szemléletű, heti 2 órás, 2 kredites, kollokviummal záruló kurzus. Főbb tematikai csomópontjai között az alábbiak szerepelnek: A neveléstörténet neveléstudományi és művelődéstörténeti meghatározottságai. A neveléstörténet forrásai, kutatási helyszínei és módszerei. A külföldi és hazai neveléstörténeti kutatások története, eredményeik. Művelődéstörténeti korszakok világképei, azok befolyása a nevelésre. Az egyes korszakok világképe(i) által meghatározott ember- és gyermekkép. Gyermekszemlélet és gyermekkortörténet. A gyermekstátusz változása a történelemben. Az oktatás- és nevelés cél- és hatásrendszere, a nevelési eszmények történeti változása. A műveltségképek, nevelési eszmények átadásának színterei: az intézményen kívüli és az intézményesült nevelés. Az iskola szervezetének, funkcióinak változásai az egyes korszakokban és földrajzi helyszíneken. Az európai civilizáció: egység és elkülönülés. Egyes korok nevelési-oktatási gyakorlata; oktatási tartalmak, nevelési tervek változása térben és időben; a kultúraátadás, a tanulás tartalmi változásai a történelemben. Az ismeretátadás civilizációs eljárásai; oktatási-nevelési módszerek, illetve tanulási módszerek, a segítő nevelés története. Taneszköz-rendszerek, tankönyvek a nevelés történetében. Az iskolai tér. A tanterem és berendezésének története. A pedagógusképzés és -szerep története. A pedagógus szakma kialakulása és differenciálódása; a pedagógusokkal szemben megfogalmazott elvárások a történelem során. A történelmi korszakok jelentősebb hazai és nemzetközi pedagógusai. Az oktatás és nevelés szabályozásának története. Az oktatáspolitika, a tanügyigazgatás és az oktatási törvényhozás nemzetközi tendenciái és hazai története. Eltérő kultúrák és nyelvek a nevelés hazai szinterén; a többnemzetiségű kultúra megjelenítése. Lánynevelés és női művelődés a történelemben. A felnőttképzés helye a magyar és az egyetemes neveléstörténetben.

Tervek a 2013 őszétől induló, osztatlan tanárképzésre vonatkozóan

Az új tanárképzési programban a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi és Természettudományi Karán a *Nevelés- és művelődéstörténet* szintetizáló jellegű, *diakrón* és *szinkrón* szemléletű, heti 2 órás, 2 kredites, kollokviummal záruló tárgy lesz, a képzés 7. félévében. A neveléstörténet tanításának, kutatásának napjainkban csak úgy lehet megőrizni korábban kivívott rangját, helyét a képzésben, ha a tárgy (maga a tudományterület) tematikai, forrástani, módszertani értelemben folyamatosan gazdagodik, kiemelten problémaközpontú, komparatív szemléletű diszciplínává válik. Ennek értelmében Pécsett hangsúlyozottan fontosnak tartjuk azt, hogy a nevelés- és művelődéstörténet kutatása és tanítása során:

- *Szinkrón jellegű*, problématörténeti kutatásokkal kell ötvözni a diakrón vizsgálódásokat.
- Kiterjedt *hatás- és recepcióvizsgálatokra* van szükség.
- A *nem intézményesült nevelés* (a szocializáció) történetére is figyelmet kell fordítani.
- A neveléstörténet-írásból *korábban hiányzó* társadalmi csoportokkal/népekkel is foglalkozni kell (nők, gyerekek, kisebbségek, Európán kívüli kultúrák stb.).
- Hangsúlyozottan fontos a *tanári szakma* történetének áttekintése.
- A *nemzeti értékek* feltárása és megőrzése mellett szükséges a *világméretű perspektíva:* Az utóbbi időben világszerte fontossá vált az *egyetemes neveléstörténet* művelése, az összehasonlító szemlélet időben és térben való kiterjesztése, mert bolygónk gazdasági, politikai, ökológiai, társadalmi stb. problémáit már nem lehet helyi szinten kezelni.

Az új típusú tanárképzés esetében a nevelés- és művelődéstörténet megújulását, gazdagodását szeretnénk szorosan összekapcsolni a PTE BTK „Oktatás és társadalom" Neveléstudományi Doktori Iskola Oktatástörténeti programjának munkájával. A doktori iskolában folyó kutatások, az iskola hazai és külföldi neveléstörténészekkel és szakmai szervezetekkel kiépített kapcsolatai közvetlen és napi lehetőséget teremtenek a tanárképzés hallgatói és oktatói számára a megújulásra és a kutatásokba történő bekapcsolódásra, emellett a tanárképzés befejezése utáni továbbtanulási lehetőséget is megteremtik. Szintén fontos szakmai hátteret jelent a neveléstörténet szempontjából az MTA PAB keretei között 2006 óta működő Neveléstörténeti Munkabizottság tevékenysége, amely négy megye és a régió határon túli magyar neveléstörténész kutatóinak a szakmai fóruma.

Összegző gondolatok

A neveléstörténet a tanulmányunkban áttekintett harminc évben a Pécsi Tudományegyetem tanárképzésében és pedagógia szakos képzésében mindig nyomatékkal jelen volt, több száz szakdolgozat, számos OTDK-n helyezést elért dolgozat, lezárt vagy folyamatban lévő doktori kutatási téma, szakkönyvek, tanulmányok sora bizonyítja a tudományterület iránti „pécsi" érdeklődést, illetve az elért eredményeket. Az elmúlt tizenöt évben hangsúlyossá vált a szinkrón és diakrón szempontokat együttesen érvényre juttató, a tanárjelöltek szemléletformálásához, korszak- és forrásértelmező tevékenységéhez hozzájáruló tantárgy művelése. A PTE jelenlegi szakmai testületeiben, szervezeti egységeiben mindezek miatt nem kérdőjeleződött meg a tárgy, a tudományterület tanár- és doktorképzésben való létjogosultsága az előttünk álló átalakulások szempontjából sem, így terveink

és reményeink szerint a nevelés- és művelődéstörténet Pécsett a jövőben is a történelmi szemléletformálás, a kritikai gondolkodás, a tanári szakmára történő felkészítés és önreflexió, valamint a glóbuszszintű szemlélet és (ugyanakkor) a nemzeti értékek erősítésének fontos eszköze lesz.

A NEVELÉSTÖRTÉNET HELYZETE A PEDAGÓGIA ÉS A TANÁR SZAKOS KÉPZÉSBEN A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN

Előzmények

A Szegedi Tudományegyetemen a pedagógia szakos képzés és a középiskolai-tanárképzés koordinálása hagyományosan a Bölcsészettudományi Kar Pedagógiai-Pszichológiai Intézetéhez, később Neveléstudományi Intézetéhez kötődött. A kolozsvári-szegedi egyetem pedagógiai tanszékein a neveléstörténet jellemzően nem tartozott a kiemelt kutatási területek közé. A neveléstörténeti kutatások megerősödése az intézményben az 1980-as években következett be, Ágoston György egyetemtörténeti kutatásaihoz kapcsolódóan.

Az 1990-es években Pukánszky Béla vált a szegedi neveléstörténeti kutatások vezetőjévé, aki a rendszerváltás utáni években a hazai neveléstörténet-írás egyik megújítója volt. Kutatásai, publikációi az egyetem- és eszmetörténet mellett olyan új kutatási területeket foglaltak magukba, mint a gyermekkortörténet és a nőtörténet. Ezeknek a kutatásoknak az eredményei beépültek az oktatásba, így egy modern, a kronologikus szemléletet a problématörténeti szemléletmóddal ötvöző tartalom jellemezte a neveléstörténet oktatását.

Az ezredforduló utáni években mind a tanárképzésben, mind az újrainduló pedagógia szakos képzésben meghatározó volt a neveléstörténet szerepe. A tanárképzésben heti kétórás, kötelező előadással szerepelt, míg a pedagógia szakon a magyar és egyetemes neveléstörténeti és gyermekkor-történeti előadásokat forrásfeldolgozó szeminárium egészítette ki. Mindkét képzésben szabadon választható speciálkollégiumok (például A nőnevelés története, A dualizmus korának neveléstörténete, Az egyetemes és a magyar neveléstörténet forrásai) keretében további neveléstörténeti tartalmakat kínáltak a hallgatóknak. A pedagógia szakon önálló szigorlat keretében, a tanárképzésben pedig az ún. komplex szigorlat részeként került sor a tanultak összegző számonkérésére. A tanszéken ekkor négyen oktattak neveléstörténeti tárgyakat, a már említett Pukánszky Béla mellett Kékes Szabó Mihály, Komlóssy Ákos és Nóbik Attila.

A neveléstörténet tantárgy helyzetét erőteljesen befolyásolta, hogy más nagyobb magyarországi egyetemektől eltérően nem történt meg a tudományterület intézményesülése. Míg máshol intézetek, tanszékek vagy kutatócsoportok adtak keretet a tantárgy oktatásának, addig az SZTE BTK Neveléstudományi Intézetében megmaradt az egységes intézeti struktúra. Ráadásul a neveléstörténeti tartalmakat oktató kollégák közül három elhagyta az intézetet. Ez egyrészt azzal járt, hogy az összes neveléstörténeti jellegű kurzust egy oktató (Nóbik Attila) tartja. Másrészt azzal, hogy az osztatlan tanárképzés kereteinek kialakítása során, a neveléstörténet helyzetét befolyásoló alkufolyamatok alatt jelentősen gyengült a tantárgy érdekérvényesítő képessége.

A neveléstörténet a pedagógia alapszakos és mesterképzésben

A pedagógia alapszakon a hallgatók két előadás és két szeminárium keretében széles körű nevelés- és gyermekkor-történeti képzésben részesülnek. Az alapképzés első félévében kötelező *Bevezetés a pedagógiai gondolkodás és az iskola történetébe* című kurzus alapozza meg a további neveléstörténeti tanulmányokat. Ez az előadás kronologikus rendben haladva, erős iskolatörténeti fókusszal tárgyalja a nevelés történetét. Legfontosabb tartalmai felölelik a nevelés kialakulását, a keleti, a görög, a római és a középkori nevelést, a humanizmus és a protestantizmus hatását a nevelésügyre, a modern iskolarendszerek kialakulását, valamit az azok kritikájaként fellépő életreform- és reformpedagógiai mozgalmak történetét.

Ezt az előadást egészíti ki *A Pedagógiatörténet alapművei* című gyakorlat, amely a hallgatók segített és önálló forrásolvasásán és forrásértelmezésén keresztül nyújt bevezetést a nevelés eszmetörténetébe. A hallgatók a források feldolgozásán, értelmezésén és az azokhoz kapcsolódó alkotó feladatokon keresztül ismerkednek meg a pedagógiai gondolkodás legfontosabb mérföldköveivel. Ugyanakkor a forrásértelmezésre épülő számonkérés előkészíti a hallgatók második féléves, forráskutatására és forráselemzésre épülő, *Az iskolatörténet forrásai* című gyakorlatát. Ez kutatási szemináriumként megismerteti a hallgatókat az iskolatörténeti kutatások legfontosabb irodalmaival, forrásaival és módszereivel. A hallgatóknak saját mikrokutatást kell készíteniük és prezentálniuk, amelyben ötvözniük kell (nevelés)történeti ismereteiket saját forráselemzéseik eredményeivel.

A *Gyermekkor régen és ma* című kurzus zárja a pedagógia alapszakos neveléstörténeti tanulmányokat. A magyar gyermekkortörténet-írás erős eszmetörténeti fókuszát kiegészítve a tantárgy erősen épít az angolszász kutatások eredményeire. A neveléstudomány mesterszakon két féléven keresztül hallgatnak a hallgatók neveléstörténeti tárgyakat. A *Neveléstörténeti tanulmányok* tárgy a korábbi kurzusokra építve a modern kor (itt a 18–20. század) neveléstörténetével ismerteti meg a hallgatókat, erősen hangsúlyozva az egyes résztémák szoros egymásba

fonódását. Szó esik a modernitás jellemzőiről, a kor gyermekkortörténetéről, a modern iskolarendszerek és neveléstudomány kialakulásáról és fejlődéséről, a magyar pedagógia és iskolarendszer változásáról. Kiemelt téma a pedagógusprofesszionalizáció története. A tárgy integrálja a kronologikus és a problématörténeti szemléletmódot.

A második féléves mesterszakos neveléstörténeti tárgy a *Pedagógiai problématörténet*. Ez a kurzus a hallgatók előzetes ismeretei alapján felmerült problématörténeti csomópontok (például tér- és időszemlélet alakulása, az iskolai szerepek és terek változásai, a gyermekvédelem története, a speciális nevelési igényű gyermekek iskoláztatásának története stb.) önálló elemzésére, kutatására és bemutatására épül.

Az alap- és mesterszakos képzésben a neveléstörténet helyzete jónak mondható, megfelelő mennyiségű kurzus jut a tudományterület eredményeinek ismertetésére és elsajátítására, noha néhány téma (például a nőnevelés története, az Európán kívüli népek) kifejtése nagyobb mélységben lenne szükséges. Az elmúlt néhány évben ugyanakkor nem nyílt lehetőség a korábban jellemző speciálkollégiumok meghirdetésére.

Neveléstörténet a bolognai tanárképzésben

A bolognai tanárképzésre való áttérés kedvezően érintette a neveléstörténet oktatását a Szegedi Tudományegyetemen. Mind a 10 kredites előkészítő modulban, mind a tanári mesterszakon helyet kaptak neveléstörténeti tartalmak.

Az előkészítő modul része *Az iskola és az iskoláztatás változásai* című kurzus, amely a címmel ellentétben nem csupán iskolatörténeti, hanem gyermekkortörténeti áttekintést is nyújt, nőnevelés-történeti kitekintéssel. Mivel a tárgyat az egyetem diákjainak nagy része szabadon választottként felveheti, így a kurzus létszáma jellemzően 200 és 300 fő között alakul félévente. Mivel a hallgatók felkészültsége nagyon különböző, így a kurzuson jelentősnek mondható köz- és művelődéstörténeti alapozásra van szükség, hogy az betölthesse általánosan művelő és a tanári mesterképzésre felkészítő szerepét.

A tanári mesterképzésben *A nevelés-oktatás története és intézményei* tárgy nyújt áttekintést a modern magyar iskolarendszer kialakulásának előzményeiről, történetéről és jelenlegi intézményrendszeréről. A modern iskolarendszerek létrejöttének elméletei, a kialakulás okai, valamint a modern iskolarendszerek jellemzőinek, kialakulásának lépései és (francia, német, angolszász) modelljei után térünk rá a modern magyar iskolarendszer történetére. A kronologikus szemléletmódot megtartva problématörténeti csomópontok tárgyalása köré épül az előadás: az oktatási törvénykezés változásai, az intézményrendszer átalakulásai, az oktatáspolitika alakulása, a pedagógusprofesszió története és a magyar

iskolarendszer szerepe a magyar társadalom fejlődésében. Az előadásnak célkitűzése a jelenlegi magyar iskolarendszer problémáinak ismertetése, azok történeti kontextusba helyezése, a hallgatók neveléstörténeti tévképzeteinek lebontása.

A bolognai tanárképzésben is hangsúlyosan van jelen a neveléstörténet, megfelelő alapot nyújt a hallgatók szemléletének formálásához, a történeti és társadalmi érzékenység növeléséhez, valamint a tanári professzió történetének ismertetésével az identitásuk alakításához.

A helyzet azonban a közeljövőben radikálisan megváltozik, ugyanis a Szegedi Tudományegyetemen az osztatlan tanárképzés bevezetésével a neveléstörténet kikerül a tanárképzés tartalmai közül.

A neveléstörténet helyzete a pedagógia és a tanár szakos képzésben az Eötvös Loránd Tudományegyetemen

Előzmények

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógia Tanszéke az ELTE Bölcsészettudományi Karának szervezeti egységeként működött. A neveléstörténet oktatásával és kutatásával foglalkozó oktatók önálló szakcsoportot alkottak a tanszéken belül. Az itt oktató kutatók (például Jóboru Magda, Mészáros István, Vág Ottó, Tóth Gábor, Mann Miklós vagy Horváth Márton) a neveléstörténet oktatására is kiemelt figyelmet fordítottak. A Bölcsészettudományi Kar mellett a Tanárképző Főiskola képzési programjában is helyet kapott a neveléstörténet, amelynek oktatását többek között Németh András vállalta. A neveléstörténet/pedagógiatörténet oktatásának és kutatásának ELTE-n belüli intézményesülési folyamatában fontos lépést jelentett a 2003–2004-es tanévben újonnan alakult Pedagógiai és Pszichológiai Kar, amelyben a pedagógia önálló intézeti kereteket kapott (kezdetben Bábosik István, később Szabolcs Éva vezetésével), a pedagógiatörténet pedig – Németh András irányításával – ennek részeként tanszékké formálódott. A hazai felsőoktatás történetében elsőként szerveztek meg Pedagógiatörténeti Tanszéket, ezzel is elismerve a neveléstörténet diszciplína szerepét és jelentőségét a tanárképzésben, illetve a pedagógia szakos hallgatók oktatásában. Oktatói tevékenységünk négy területe emelhető ki:

1. A tanári szakos hallgatók képzésében arra törekszünk, hogy korszerű szemlélet kialakításával felkészítsük hallgatóinkat a nevelés elméletének és gyakorlatának történeti szempontú értelmezésére, elemzésére, problématörténeti áttekintésére.

2. Oktatói tevékenységünk második területe a pedagógia szakos hallgatók neveléstörténeti kurzusainak vezetése mind a BA, mind pedig a neveléstudományi MA képzésen.
3. A tanszék főállású oktatói mellett meghívott előadók és doktorandusz hallgatók (például Donáth Péter, Kelemen Elemér) is tartanak szabadon választható speciális kurzusokat. Számos, neveléstörténethez kapcsolódó szemináriumot hirdetünk meg: például Pedagógiai magántörténelem, Gyermek és iskola a múzeumokban, Iskolarendszerünk történeti alapjai, Iskola és oktatáspolitika, Fiatalkorú bűnelkövetők a régmúlt és napjaink társadalmában.
4. Oktatóink a doktori képzésben is szerepet vállalnak részben konzulensként, részben oktatóként.

Neveléstörténeti kurzusok a pedagógia szakos képzésben

A bolognai típusú képzés bevezetése előtt a pedagógia szakos képzésben két féléven át oktatták a pedagógiatörténetet, az első félévben 2 kredites előadáson történt meg az alapozás, majd a 2. félévben került sor az önálló kutatómunkára. Ennek is volt köszönhető, hogy komoly tehetséggondozás indult el ezen a területen az 1990-es évektől kezdődően. Több TDK-dolgozat is született, illetve a jelenleg oktatóként dolgozók közül többen is ennek a képzési struktúrának köszönhetik neveléstörténeti kutatásaik kezdetét. A kétciklusú képzés kezdetben átvette ezt a struktúrát, tehát két féléven át oktattuk a hagyományos, neveléstörténetinek mondható kurzusokat. A pedagógia BA-n, a legutóbbi tantervi változások kapcsán, a pedagógiatörténeti kurzusok közül az eddig leginkább alapozónak számító és az első év első félévében megjelenő *A nevelés történeti és elméleti alapjai* című, 3 kredites előadást 2012-ben felváltotta a szintén 3 kreditet érő *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe* című előadás, azonban ezt már nem az egyetemre belépő első évesek órarendjében, hanem a második év első félévében találjuk. Ez a változtatás egyben koncepcionális váltást is jelez, a tárgy veszített alapozó jellegéből, és új pozíciót foglalt el a struktúrában. Mindkét előadástípushoz tartozott szeminárium is (*A nevelés történeti és elméleti alapjai 2. gyak.*, *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe gyak.*) a korábbihoz 2 kredites, az utóbbi változathoz 3 kredites formában. A tantárgyak oktatásánál továbbra is fontosnak tartottuk, hogy az előadások mellett a hallgatók aktivitása, önálló kutatómunkája is szerepet kapjon, így a szemináriumokon kötelező elemként jelent meg a szemináriumi dolgozat készítése, valamint a forráskritikán alapuló forráselemzések is kiemelt szerepet kaptak.

A változásokkal együtt járt a *Gyermek, család, társadalom* című, 3 kreditet érő szeminárium megjelenése is, amely címéből is kiolvasható módon nagyban épít neveléstörténeti, történeti szociológiai tartalmakra, így ennek oktatását is

a Pedagógiatörténeti Tanszék munkatársai látják el. A korábbi tantervben külön jelent meg a pedagógia BA szakon *A pedagógiai gondolkodás klasszikusai* (2 kredit), valamint a *Reformpedagógiai és alternatív pedagógiai irányzatok összehasonlító vizsgálata* (2 kredit) című tantárgy is. Jelenleg nem oktatjuk külön a klasszikusokat, hanem beépül ez a témakör az általános neveléstörténeti kurzusokba, illetve új tantárgyként kötelező jelleggel a 19–20. századi nevelési mozgalmakat taglaló kurzusunkba épült bele a reformpedagógiai és alternatív irányzatok témaköre. Mindennek alapján elmondható, hogy a pedagógia BA szakon elismert és fontos terület a neveléstörténet.

A neveléstudományi MA szakos hallgatók tovább folytatják pedagógiatörténeti tanulmányaikat, de az alapvető ismereteken túllépve ezen a szinten már az inter-, illetve multidiszciplinaritás, valamint a problématörténeti aspektus érvényesül: a *Pedagógiai problématörténet, történeti antropológia* (3 kredit) című előadás és a hozzá kapcsolódó szeminárium (2 kredit) bővíti a BA-n megszerzett ismereteket. Ezen a szinten preferáljuk az önálló, elsődleges forrásokon alapuló kutatást, amivel az a célunk, hogy a hallgatók képessé váljanak az önálló ismeretszerzésre, személyes tapasztalataik tudományos keretekbe integrálására és a neveléstudományi kutatások fontosabb módszereinek, elemzési eljárásainak alkalmazására. A kutatásmódszertani kérdéseken túl egyebek mellett olyan témákat is érintünk MA-s tanulmányaik során, mint a kultúra evolúciója és a kultúra konstrukciójának folyamatai, a modern európai individuum kialakulásának történeti antropológiai folyamata. Ezen belül a rituálék szerepe és típusai, átmeneti rítusok, a tér, az idő, a fegyelem, az enkulturáció kérdése, az emberképek változásai, a testtudat és performativitás; vagy az idő és a szakralitás kérdése, az európai időtudat fejlődése a szakrális „örök időtől" az óra idejéig, a modern munkatársadalom és a modern iskola időfelfogása.

Neveléstörténeti kurzusok a tanárképzésben

A neveléstörténeti kurzusok oktatásában, az 1990-es évektől kezdődően, az ELTE-n három szakaszt érdemes elkülöníteni a tanárképzésen belül a rendszerváltást követően. Az első szakaszban, amelyet „régi kredites" tanárképzésnek nevezünk, a 111/1997-es kormányrendelet alapján szerveztük meg a pedagógiatörténeti tantárgyak oktatását, így a hálótervbe egy heti kétórás, kétkredites *Pedagógia 1. A nevelés történeti és elméleti alapjai* című előadás került be. Közösen, egységes tematikát dolgoztunk ki, a sokforrású tanulás szempontjait vettük figyelembe, így a kötelező irodalom felsorolása mellett viszonylag nagyszámú elsődleges és másodlagos forrást közöltünk, ezek közül két szabadon választott munkának az ismeretét vártuk el a – hallgató által megválasztható szóbeli vagy írásbeli – vizsga során. Alapvetően a klasszikus témák (iskolatörténet, neves gondolkodók

műveinek ismertetése) kerültek feldolgozásra, a kronológiai szemléletmód érvényesült inkább.

Neveléstörténeti oktatásunk második szakaszának változásai szorosan kapcsolódnak a tanári mesterképzés létrejöttéhez, amelynek alapelveit a 15/2006-os OM-rendelet 4. számú melléklete szabályozza. Ez a képzési szerkezet, a bolognai struktúrához igazodva két ciklusban valósítja meg a tanárképzést. A BA-/BSc-képzés keretében a hallgatók megismerkedhetnek az iskola világával, a nevelés, oktatás alapfogalmaival. Az ún. 10 kredites pályaorientációs képzés keretein belül kapott helyet a pedagógiatörténet 3 kredit értékkel. A tanári képzést megalapozó 10 kredites BA-s képzésben a neveléstörténeti oktatást új alapokra helyeztük. A kronológiai szemléletmód mellett kiemelt szerepet kaptak a problématörténeti szempontok. Ma is releváns és érdekes témakörök alakulását kísérjük figyelemmel az emberi társadalom fejlődéstörténetének egymást követő korszakaiban, ezzel is fejlesztve a hallgatók történeti szemléletmódját, kritikai gondolkodását. Képzésünk során igyekeztünk érvényesíteni a kompetenciaalapú tanárképzés alapelveit, így a konkrét ismereteken túl arra is törekszünk, hogy képessé tegyük hallgatóinkat a pedagógiai problémák történeti szempontú kritikai megközelítésére, értelmezésére, elemzésére és értékelésére; valamint arra, hogy neveléstörténeti tanulmányaik alapján képesek legyenek a reflektív gondolkodásra, napjaink nevelési-oktatási törekvéseinek és jelenségeinek differenciált értelmezésére. Mindezen célok elérését egy előadás és egy ehhez kapcsolódó szeminárium segíti. Az előadások során kifejezetten „problématörténeti" csomópontokat érintünk, így például:

- Az európai ember „világainak" változásai és a nevelés.
- Változó gyermekkor – a család, a gyermekkor és a gyermekkép történeti alakulása.
- A pedagógusszerep történeti változásai.
- A nevelés intézményesülése. Az iskola kialakulása, fejlődése Európában.
- A magyar iskolaügy kialakulása és változásai – a hallgatók által is értelmezhető, megélt – jellemzőhöz kapcsolódva.
- Az iskola belső világának változásai. Az iskolai tér- és időszervezés sajátosságai.
- A tanítás és tanulás módszereinek változásai.
- A játékról és a játékszerről alkotott felfogások változásai a nevelés történetében.
- A pedagógiai értékelés története.
- Iskolai reformok: az iskolafenntartás, állami illetékesség, iskolai alternativitás.
- Iskola a 21. század elején: hagyományos és alternatív iskolák, antipedagógiai és posztmodern nézetek az iskoláról.

A problématörténeti előadás mellett a szeminárium ad lehetőséget arra, hogy a pályaorientációt és az önismeretet is támogassuk. A témakörök feldolgozásán túl (például családtörténet, a pedagóguspálya professzionalizálódása stb.) tudatosan törekszünk a hallgatók aktivizálására, önálló kutatómunkájának támogatására, így például családfát készítenek, narratív interjúkat vagy fotóinterjúkat készítenek. Ezen kurzusok megtartása kifejezetten módszertani megújulást várt el a kollégáktól. A tanári képzést megalapozó kurzusoknál a doktorandusz hallgatóknak is lehetőséget adunk az oktatói munka kipróbálására. Tapasztaltabb kollégák támogatásával, társoktatóként, majd önálló oktatóként is ki tudják próbálni magukat.

A tanárképzésben zajló neveléstörténeti oktatás harmadik szakaszát a most, 2013-ban megjelent képesítési követelmények határozzák meg. Az ELTE PPK új tanárképzési tantervének egyik vesztese a pedagógiatörténet, hiszen önálló kurzusként nem jelenik meg ez a tudományterület, csak egyes tantárgyblokkokon belül jelennek meg részkurzusként pedagógiatörténeti tartalmak. Ennek a ténynek sokféle üzenete van számunkra: egyrészt át kell alakítanunk saját oktatási tartalmainkat, sokkal szorosabban kell kapcsolódnunk a többi tudományterülethez, másrészt a történeti szemléletmód létjogosultságát még inkább szükséges bizonyítanunk.

Szabadon és kötelezően választandó stúdiumok

A Pedagógiatörténeti Tanszék jelentős szerepet tölt be a kötelezően és szabadon választandó stúdiumok oktatásában is. Az oktató kollégák általában kutatási területükhöz kapcsolódó témaköröket hirdetnek meg, ugyanakkor a kurzusok megszervezésénél fontosnak tartjuk a hallgatók érdeklődését is. Igen közkedveltek az oktatáspolitikai kérdéseket feldolgozó kurzusok, valamint a gyermekkortörténet különböző területeit bemutató tantárgyakra is sok a jelentkező. Újabban fokozottabb érdeklődés mutatkozik a gendertémák, valamint a 20. századi neveléstörténet iránt. A szabadon és kötelezően választandó kurzusok támogatása kiemelt feladatunk, hiszen ez az egyik útja annak, hogy az egyre inkább szűkülő lehetőségek között a neveléstörténet szerepét megnöveljük.

A neveléstörténet az elmúlt másfél évszázadban szerves részét képezte a pedagógiai tanulmányoknak és a pedagógusképzésnek, ám funkciójáról, szerepéről és a struktúrában elfoglalt helyéről eltérő felfogások alakultak ki. Ez a dilemma nemcsak a diszciplínán belül működőket érintette és érinti, illetve mozgatja meg, de a más tudományterületek felől érkező, az egyetemi tanárképzésről és diszciplináris képzésről gondolkodókat vagy akár az oktatáspolitikát is. A neveléstörténettel foglalkozó oktatók/kutatók, a tanárképzés optimalizálásával foglalkozó oktatók/kutatók és a tanárképzés átalakításával foglalkozó oktatáspolitika egyaránt kiveszi a részét a diszciplína oktatásának átalakításából, bizonyos értelemben önálló érdekcsoportokat alkotva, egymásnak ellentmondó koncepcionális alapokból kiindulva fejtik ki álláspontjukat és érvényesítik erőiket ebben az átalakulási folyamatban.

A neveléstörténet helyzetének áttekintésére, a fejlődés és a nemzetközi kapcsolatépítés lehetőségeinek megvitatására rendeztük meg a Tanárképzők Szövetségével együttműködésben Szegeden *A múlt értékei, a jelen kihívásai és a jövő?* című kétnapos nemzetközi workshopot 2013 márciusában. Jelen kötet az itt elhangzott előadások szerkesztett változatát tartalmazza. A kötet megjelenését a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 – Önálló lépések a tudomány területén című projekt támogatta.

ISBN 978-963-312-168-9

ÚJ SZÉCHENYI TERV